కాకులు

ఉన్న ఊరు పల్లెటూరు కావటంవల్ల చేసేది బడి పంతులు ఉద్యోగమైనా నాలుగురాళ్ళు సంపాదిస్తూ సంసారం నెట్టుకొస్తూన్న రామనాథం హఠాత్తుగా కాలధర్మం చెందాడు. అంతటితో ఆ సంసారం వీధిని పడింది.

రామనాథానికి ఇద్దరు మొగపిల్లలు, ఇద్దరు ఆడపిల్లలూను. ఒక్క పెద్దవాడు తప్పించి మిగతా ముగ్గురు పిల్లలు వయస్సులో చిన్నవాళ్ళయినా బుద్ధికి మటుకు వాడికంటె పెద్దనే చెప్పాలి. ఎందుకంటె వయస్సుకు తగిన తెలివితేటలు వాళ్ళకయితే అబ్బినవికాని వాడికి మటుకు అబ్బలేదు. రోజులు దొర్లుతున్నకొద్దీ వాడిలో శారీరకమైన మార్పేకాని మానసికమైన మార్పు స్తంభించిపోయింది. ఉత్తి అమాయకుడు, బుద్ధిసూక్ష్మత లేనివాడూను.

పాపం రామనాథం జీవితంలో ఈ ఒక్క సమస్య తనని ఎంతో వ్యథలపాలు చేసింది. కొడుకు చేతికంది తనని సుఖపెడతాడనే ఆశని అతను బలవంతాన చంపుకుని ఆలో

చిస్తే కంటిముందు భీకరమైన దరిద్రదేవత బీభత్స నృత్యం కనిపించేది. 'తనదీ అని చెప్పుకుందుకు ఓ బారెడు భూమి కూడా లేదు. తనకి మిగిలిందల్లా భార్యా పిల్లలూ, పక్షి రెక్కల్లా ఈ రెండు హస్తాలూను. ఇవే వున్నాయి' అనుకునే వాడు.

'తన తర్వాత యీ సంసారం ఏమైపోవాలి?' అన్న ప్రశ్న యెప్పుడైనా మనసులో రేకెత్తితే అతను నిలువునా కృంగిపోయేవాడు. అయితే పైకి మటుకు గంభీరంగా మసులుకునేవాడు. ఎవరితోనూ బేలగా అంగలార్చేవాడు కాదు. "నాకేం కొరత? నా పిల్లలే నాకు పదివేలు" అంటూండేవాడు. వాళ్ళందర్నీ చుట్టూతా కూర్చోబెట్టుకుని ఇలా ఆ సంసారం గుంభనగా యిన్నాళ్లూ సాగిపోయింది.

ఉన్నట్టుండి మంగళవారం "జ్వరం వచ్చినట్టుంది" అన్నాడు భార్యతో. ఆమె ఏదో యింట్లో వున్నమందే వేసింది. ఈ యింట్లో కాపరంపెట్టిన పాతిక సంవత్సరాల లోను పిల్లలకేమిటి, పెద్దలకేమిటి స్వంతంగా తయారు చేసుకున్నవో కొని తెచ్చుకున్న మందులో ఉపయోగిస్తూండేవాడు ఆయన. డాక్టరంటూ ఒకర్ని పిలవటం; అతగాడు తనని నిలువునా దోపిడీ చెయ్యటం అతనికి యిష్టం వుండేదికాదు.

మామూలుగా త్వరలో తగ్గిపోతుందనుకున్న జ్వరం మధ్యాహ్నానికి మనిషినే మింగేసింది.

"ఎంత ఘోరం జరిగింది" అనుకున్నారంతాను.

* * *

మధ్యాహ్నం పదకొండు గంటలకి పోయిన మనిషి శవం రాత్రి చీకటి పడేవరకూ దహనం చెయ్యటానికి వీల్లేక పోయింది. కారణం మహాలక్ష్మి అందుకు అడ్డు చెప్పటమే. 'బంధువులు చాలామందికి టెలిగ్రాంలు యిప్పించారు. ఈ పాటికి వస్తుంటారు" అంటూ జాలిగా ప్రాధేయపడింది. ఆ రాత్రి ఆఖరి బస్సులోకూడా ఎవరూ రాలేదు. మర్నాడు ఉదయం వరకూ ఉంచమని ఆవిడ ప్రాధేయపడిందికాని ఊరు పెద్దలు అంగీకరించలేకు.

ఇటువంటి సందర్భాలలో పల్లెప్రజలలో కొన్ని పట్టింపులూ కట్టుబాట్లు యిప్పటికీ యింకా కనిపిస్తూనే వుంటాయి. ఒక యింట్లో కాపరం వుంటూన్న వాళ్ళల్లోనే ఒక వాటాలో యిలాంటి దుస్సంఘటన జరిగిందనుకోండి_ పట్నవాసాల్లో అయితే గప్‌చిప్‌గా వీధి తలుపు గడియవేసి లోపల వంట చేసుకుంటారు. పల్లెటూళ్ళలో అలా కాదు. శవం వీధిలోంచి కదిలేవరకూ ఎవరూ ఆ వీధిలో వంటచెయ్యరు, పొయ్యిలో నిప్పే వెయ్యరు.

ఆ రాత్రే శవ దహనం పూర్తిచేశారు. చలి ఎముకలు కొరికేస్తూంది. ఈదురుగాలి వీస్తూంది. ఆ రాత్రి చాలా సేపటి వరకూ ఎవరిళ్ళముందు వారు కూర్చుని ఆయన గుణగణాల గురించే చెప్పుకున్నారు.

వీధి గదిలో గోడనానుకుని లోపల్లోపల కుమిలికుమిలి ఏడుస్తున్న మహాలక్ష్మికి అర్ధరాత్రి ఒంటిగంటవరకూ వీధిలోంచి నిట్టూర్పులు, భర్తనుగురించి ప్రశంసా వాక్యాలు

స్పష్టా స్పష్టంగా వినిపిస్తూనే వున్నాయి. చివరికి మరో అర్ధ గంటలో ఊరు ఊరంతా నిద్రపోయి నిశ్శబ్దత ఆవరించింది.

గూట్లో ప్రమిదలో దీపం మినుకు మినుకుమని వెలుగుతూంది. పిల్లలంతా ఏడ్చి ఏడ్చి పడుకున్నారు.

భర్తని గురించి తలపోస్తూ ఆమె పొంగి పొంగి వచ్చే దుఃఖాన్ని అతి ప్రయత్నం మీద అణచుకుంటూంది. 'ఆయన్ని వుంచి నన్ను తీసుకుపోలేక పోయావా దేముడా?' అంటూ మొత్తుకుంది—సాధారణంగా, అటువంటి సందర్భాల్లో అందరూ అనుకునేట్టుగానే.

మధ్య మధ్య ఒక్క కునుకు పట్టినా యేవేవో పీడ కలలు వచ్చి నిద్ర చెడగొడుతూనే వున్నాయి. ఏవేవో ఆలోచనలు రభసపెడుతూనే వున్నాయి. ఇక తన బ్రతుకే ఓ అఖాతం! నిన్నటివరకూ వూహించిన భవిష్యత్తు పెద్దపులిలా అనుభవానికి వచ్చింది. ఇప్పుడు అన్నీ సమస్యలే. పరిస్థితులన్నీ ఒక్కసారిగా ఎదురు తిరిగాయి. పసిపిల్లలవైపు బాధగా చూసింది. చలికి ముడిచి పెట్టుకుని పడుకున్నారు. తండ్రి చనిపోతే వాళ్లూ ఏడ్చారు. అంతా ఏడుస్తూంటే వాళ్లూ బావురుమన్నారు. అంతకు తప్పించి వాళ్ళకేమీ తెలియదు. అదే మంచిది. మధ్య మధ్య వాళ్లు తండ్రి ప్రస్తావన తెచ్చినా ఏదో సర్ది చెబుతే యిట్టే మరిచిపోతారు. తను? జీవిత పర్యంతం ఆ జ్ఞాపకాలతో క్రుంగిపోవాల్సిందే.

చాలాసేపు భర్తని తలుచుకుని లోపల్లోపల వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. మిగతా సగంరాత్రి భవిష్యత్తుగురించి వల

వలా ఏడ్చింది. బట్టతల, లాల్చి, పంచి, బుజంమీదకండువా, నుదుట మచ్చ, లోతుకుపోయిన కళ్లు, ఆకుచెప్పులు, కళ్లద్దాలు, చేతిలో గొడుగు_ అవన్నీ స్మృతిపథంలో గిరగిరా తిరిగాయి. భవిష్యత్తులోకి దృష్టిసారిస్తే అంతూ దరీలేని అఖాతం అంచున నిలబడటుగా మనసు బెంబేలుపడింది. కళ్లు మసకలు కమ్మి నెత్తిమీద కప్పు కంటికికనిపించలేదు. మనసంతా ఏదో తెలియని బెంగతో అవ్యక్తంగా కుమిలిపోయింది. "నలుగురు పిల్లలు, తను... అయిదుపొట్టలు నిండాలి. ఎలా? ఎంత గౌరవంగా బ్రతికిన కుటుంబం? ఎవర్నీ ఏ విషయంలోనూ ఆత్మ కాల్చుకుని చెయ్యిచాపలేదే? తనిప్పుడేం చెయ్యాలి?

ఆ చెయ్యాలిసిందేవిటో మనసులో అనేక రకాలుగా ఆలోచించింది. కొద్ది గౌరవం అయినవృత్తి దేనికైనా డబ్బు మూలం! అది లేందే ఏదీ కాదని తనకి తెలిసివుండి తనేదో గౌరవంగా బ్రతికే ఆస్కారం వుందనుకోవటం ఆమెకే అపసవ్యంగా తోచింది.

భద్రమ్మగతి ఏమయింది? పాతికేళ్ళ వయసులో భర్త చనిపోయాడు. అప్పటికే ముగ్గురు పిల్లలు. ఏం చేసింది?... ఏం... చేసింది? మహాలక్ష్మి దుఃఖం ఆపుకోలేకపోయింది. తనకీ అదేగతి పట్టబోతోందా? ఇంతకాలం పరువుగా బ్రతికిన సంసారం వీధిని పడితే ఎవరూ పట్టించుకోరా? ఎవరికీ అవసరం లేదా? భద్రమ్మలా యింటింటికీ తిరిగి బియ్యాలూ, పప్పులూ దంచి బాగుచేస్తే కాని తనకి రోజులుగడవ్వా? ఒకప్పుడు ఈ ఊళ్ళో ఆమెకున్న గౌరవం ఎవరికీతీసి పోయేదికాదు.

అందరి మో సరుగానే భద్రమ్మ సమానస్థాయిలో నిలబడింది. కాని యిప్పుడేది? ఏదో ఎప్పుడైనా తప్పించి ఆవిడ్ని గురించిన ప్రస్తావన ఎవరూ తీసుకురారు, ఒకవేళ వచ్చినా మునుపటి ధోరణిలో వుండవు ఆ మాటలు.

ఈ మధ్య ఆమెకు సుకుమారం ఎక్కువైందని, ఏపని చేసినా శుభ్రంగా వుండటంలేదని, ఒకటికి పదిసార్లు చెబుతే గాని ఏదీ వినిపించుకోవటం లేదనీ అయినా బ్రతికి చెడిన మనిషి కాబట్టి పిల్లల ముఖంచూసి జాలిపడి ఔదార్యం చూపిస్తున్నామని – ఇలాగుంటుంది ధోరణి. ఆమె మునుపటి అంతస్థుని కోల్పోయింది. బాధ్యత ఆమెదికాదు. రెండు బలిష్టమైన చేతులు ఆ సంసారాన్ని గుప్పెటలోమూసి రక్షించాయి. ఆ చేతులు అదృశ్యమయిపోయాయి – కొండ నావరించిన మంచులా. మంచు కరిగింది. గప్పిటలో లోసుగు బట్టబయలయింది. తనని గురించీ ఆమె గురించి అనుకున్నట్టుగానే అనుకుంటారు. తనున్నది అద్దెకొంపని, కొద్దిరోజుల్లోనే అంత పెద్ద కొంపకు తను స్వస్తి చెప్పాల్సిన అవసరం వుంటుందని తోచగానే మహాలక్ష్మికి మనోనేత్రంముందు, చెట్టుకింద ఎండనక వాననక గడిపరకల్లానివసించేగర్భదరిద్రులు వెన్నునంటుకుపోయిన కడుపులతో, లోతుకుపోయిన కళ్ళతో, అట్టలుకట్టిన వెంట్రుకలతో బీభత్సంగా కనిపించారు. గోడకి చారబడి బలవంతంగా దుఃఖాన్ని ఆపుకుని పెదాలు బిగపట్టి కళ్ళుమూసుకుంది.

16)

ఆమె చెంపలు చెరువయిపోయాయి. మనస్సు సముద్రంలా ఘోష పెడుతూంది. కళ్ళు తెరిచేసరికి ఆమె దృష్టి పెద్దవాడిమీద పడింది. వాడూ పసిపిల్లల వారనే ముడుచుకుపోయి పడుకున్నాడు. నిద్దర్లో వాడు చొంగ కార్చటం ఆమె అనేకమార్లు చూసింది— ఛ! చిన్నపిల్లలమోస్తరు! వాడి వైపు చూస్తూంటే ఆమెకు ఎక్కడలేని ఆవేశం యెత్తుకొచ్చింది. నెత్తిమీద కైతే ఏళ్ళొచ్చాయిగాని కుటుంబానికి ఎందుకూ కొరగాకుండాపోయాడు. భగ జీవించి వున్నంత కాలం మనోవ్యధలపాలు కావటానికి వీడే కారణం! తను పడాల్సిన కష్టాలన్నిటికి వీడే కారణం. తన బాధలు కష్టాలన్నిటికి బాధ్యతవాడినెత్తినవేసి ఏవగించుకున్న మహాలక్ష్మికి మరో అరగంట పోయింతర్వాత వాడిమీద ఎక్కడలేని జాలి పుట్టుకొచ్చింది. "వాడ్ని అనవసరంగా నిందించాను. వాడికి భగవంతుడు తెలివితేటలు ప్రసాదించలేదు. వాడేం చేస్తాడు? వాడ్ని అసహ్యించుకోవటంలో తన పొరబాటు బయట పడిందేకాని వాడి తప్పేమీ లేదు. ఆ ముగ్గురు పసిపిల్లలూ వాడూ ఒకటే" అనుకుంది.

"తనకు కడుపుకు తిన్నా తినకపోయినా పిల్లల చదువులు మాత్రం మానిపించకూడదు. ఆఖరికి అవసరం అయితే ఏ స్థితికన్నా దిగజారి వాళ్ళను చదివించాల్సిందే."

ఆమెకో ఆలోచన తట్టింది!!

"ఓ మిషను కొనుక్కొని బట్టలు కుడితే రోజులు హాయిగా వెళ్ళవచ్చు. తనకి మిషను మీద బట్టలు కుట్టటం

అలవాటు ఉంది. ఈ ఆలోచన ఆమెకు దివ్యంగా తోచింది. అయితే అందుకూ చాలా డబ్బు కావాలి. రెండు మూడొందలైనా కావాలి! అంత డబ్బు ఎక్కడ్నించి వస్తుంది? తన వంటిమీద చిన్నమెత్తు బంగారం లేదు. ఊరంతా అప్పులు పేరుకుపోయి వున్నాయి.

ఇన్నాళ్ళనుంచి ఈ ఊళ్లో ఉంటున్నారుగదా_ ఆ మాత్రం సహాయం ఎవ్వరూ చెయ్యరూ?

అప్పటికే తెలతెలవారుతూంది. ఆమె కళ్ళు తెరిచి చూసేసరికి సన్నటి ఎండచార తన పాదాలమీద పడింది. పిల్లలు కళ్ళు నులుపుకుంటూ లేచి కూర్చున్నారు.

◆ ◆ ◆

బాగా పొద్దెక్కేవరకూ ఎదురు చూసి, చివరికి ఆఖరి బస్సుకూడా వెళ్ళియిం తర్వాత "ఎవరూ రాలేదుగా, సంచయనం పూర్తి చేయించండి" అని బ్రతిమిలాడింది_ అందుకయే ఖర్చు ఆమె వాళ్ళ చేతిలో పెట్టి.

ఆ కర్మ పూర్తయేసరికి చాలా పొద్దుపోయింది.

మహాలక్ష్మి గదిలో కొంగు పరుచుకుని పడుకుని ఆలోచిస్తూంది: "పచ్చగా సంసారం ఉన్నన్నాళ్ళూ అంతా అరమరకలు లేకుండా వచ్చి పోయే చుట్టాలు, ఇప్పు డెందుకు రాలేదు? వీళ్ళందరిలోనూ ఇంత మార్పు ఎందుకు వచ్చింది? ఎవరిమటుకు వారు ఈ దిక్కుమాలిన వాళ్ళ బాధ్యత ఎవరినెత్తిన పడుతుందోనని జంకారు. ఆ విషయం స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉంది." ఆమెకు ఉద్రేకం వచ్చింది. "వీళ్ళ హృద

యాలు కరుడుకట్టుకు పోయాయా? ఇలాంటి వాళ్లు రాకపోయినా తనకి విచారం లేదు" అనుకుంది మహాలక్ష్మి.

"అమ్మా, ఉత్తరాలు వచ్చాయి" అంటూ పెద్ద కొడుకు గదిలో ప్రవేశించగానే ఆమె ఆలోచనల్లోంచి తెప్పరిల్లి అందుకుని చదవ నారంభించింది.

అన్ని ఉత్తరాలు ఒకేమో సరుగా ఉన్నాయి: "రామనాథానికి జబ్బుగా ఉందని తెలిసి చాలా విచారించాం. భగవంతుడు మేలు చేస్తే ఆరోగ్యం కోలుకుని ఈసరికి కులాసాగానే ఉంటాడని ఆశిస్తున్నాం. బయలుదేరి రావాలని ఎంత ప్రయత్నించినా అనివార్య కారణాలవల్ల రాలేకపోయాను. చాలా విచారిస్తున్నాం"_ మహాలక్ష్మి ఉత్తరాలన్నీ కోపంగా చించి అవతల పారేసింది. ప్రపంచంలో ఎంతమంది లేరు! వీళ్లూ వాళ్ళల్లో ఒకరు. అన్నీ తేనె మాటలు_ ఇక వాళ్ల గురించి ఆలోచించటం ఆమెకు మనసొప్పలేదు. లోపల ఏదో తెలియని కసిగా బాధగా ఉంది. రాత్రి తట్టిన ఆలోచన మళ్ళీ స్ఫురణకు వచ్చింది. దానికోసరం ఎవరితో సంప్రదించాలా అని ఆలోచించింది. 'వెంకయ్యగారిని అడిగి ప్రయోజనం లేదు. డబ్బుకీ ప్రాణానికి లంకె. ఆయన పెదవి విప్పితే తనకి వచ్చే సిగ్గు వేస్తుంది. పోనీ రాజయ్యగారితో ప్రస్తావిస్తే?' ఈ ఆలోచన బాగానే ఉన్నట్టు తోచింది.

పెద్ద కొడుకుని పిలిచి రాజయ్యగా రున్నారేమో కనుక్కు రమ్మని పంపించింది.

కాసేపు పోయింతర్వాత వాడు వచ్చి "ఆయన పట్నం వెళ్ళారుట" అన్నాడు.

"ఎప్పుడు వస్తాడుట" అంది మహాలక్ష్మి సగం కృంగి పోయి.

"పదిహేను రోజులవరకూ రాడుట" అన్నాడు.

క్షణం సాలోచనగా ఆగి "పోయి రామయ్యగారిని పిలుచుకురా. అమ్మ మరీ మరీ చెప్పింది అని చెప్పు" అంది మహాలక్ష్మి.

కొడుకు వీధిలోకి పరుగెత్తాడు. ఎండ తీవ్రత తగ్గి చల్లగాలి తిరిగింది. వీధిలోంచి ఏ సందడీ ఆమెకు వినిపించటం లేదు.

"పిల్లలు ఎక్కడికి వెళ్ళినట్టు?... అమ్మాయ్! అమ్మాయ్!" సమాధానం రాలేదు. దూరంగా బడిగంటలు వినిపించాయి. వీధిలో సైకిళ్ళ రాకపోకల ధ్వనులు మందగించాయి. గోదావరిమీంచి పడవవాళ్ల అరుపులు వినిపిస్తున్నాయి. దొడ్డిలో కాకుల గోల. మనసులో గుబులు గుబులుగా ఉంది మహాలక్ష్మికి. "రామయ్యతో ఈ సంగతి ఎలా ప్రస్తావించాలో? ఏమంటాడో?" అనుకుంటూం దామె.

"అమ్మా, రామయ్యగారొచ్చారే" అంటూ జారిపోతూన్న లాగూ పైకి ఎక్కలాక్కుంటూ వచ్చాడు.

ఆలోచనల్లోంచి తెప్పరిల్లి దుఃఖమలినమైన ముఖాన్ని తుడుచుకుని తలుపువార నిలబడి మనసులో ఉన్నది చెప్పటానికి తటపటాయిస్తూ, చివరికి తెగించి "మీతో ఓ ముఖ్య విషయం మాట్లాడాలని పిలిపించాను. మా పరిస్థితులు మీకు తెలియందికాదు. ఇక ఈ కుటుంబ బాధ్యతంతా నే నొక్క-

తీసి భరించాలి. ఎలా నిభాయిస్తానో ఏమిటో నాకు అయోమయంగా ఉంది" అంది కంపిత స్వరంతో.

రామయ్య చలించాడు. జాలిగా నిట్టూర్చి "నేనూ అదే ఆలోచించానమ్మా - నాకూ పిల్లా జల్లా గంపెడు సంసారం. రెక్కాడితే డొక్కాడుతుంది. నాకు చేతనైనంత వరకూ సహాయం చెయ్యగలను. అందుకు వెనకాడే వాణ్ణి కాను"

"మీ పరిస్థితులు నాకూ తెలుసు. అందుకే మిమ్మల్ని రమ్మనమని కబురు పంపించాను. పెద్ద పెద్ద వాళ్ళని ఇంటికి పిలిపించుకుని మాట్లాడే చనువూ అంతస్తులూ మాకు లేవు. మీకూ వారికీ ఉన్న స్నేహంకొద్దీ చొరవ చేసి పిలిపించాను. ఏమీ అనుకోకండి" అంది మహాలక్ష్మి రుద్ధస్వరంతో.

రామయ్య అనునయ స్వరంతో "ఫర్వాలేదు మీ మనసులో ఉన్నదేదో చెప్పండి" అన్నాడు.

"బట్టలు కుట్టుకుని కాలక్షేపం చేయాలని ఉంది. మిషను కొనాలని అనుకుంటున్నాను. రెండు మూడొందలైనా కావాల్సి ఉంటుంది. ఎక్కడైనా అప్పుగా ఇప్పిస్తే..."

రామయ్య అడ్డుపడుతూ "నేనూ అదే సూచిద్దామనుకుంటున్నాను. ఇంతలో మీరే ఆ ప్రస్తావన తెచ్చారు."

"మీ అభిమానం, అంతస్తు అలాంటిది."

"రామనాథంగారు ఈ ఊళ్ళో పాతిక సంవత్సరాల నుంచి నౌకరీ చేస్తున్నాడు. వెనక ఆధారం ఏమీ లేదన్న సంగతి ఈ ఊళ్ళో అందరికీ తెలుసు. ఇప్పుడిటువంటి అవాంతరం వచ్చింది కాబట్టి నలుగురూ ఆదుకోవటం ధర్మం. నలు

గురితోనూ ఈ సంగతి నచ్చచెప్పి ద్రవ్యరూపంలో మీకు కొంత ముట్టచెప్పాలని నే ననుకున్నాను. భగవంతుడి కృప వల్ల నా ప్రయత్నం సానుకూల మవుతుందనే నమ్మకం నా కుంది. అయితే మీ అభిప్రాయం తెలుసుకోకుండా రంగం లోకి దిగటం భావ్యంకాదని వెనకాడుతున్నాను" అంటూ సాభిప్రాయంగా ఆమెవైపు చూశాడాయన.

మహాలక్ష్మి పొంగి వస్తూన్న దుఃఖాన్ని అణుచుకుని ఆత్మాభిమానాన్ని వెనక్కి నెట్టి "మీ ఇష్టం" అంది.

"అయితే నే వెళ్లొస్తా" అంటూ రామయ్య వెళ్ళిపోయాడు.

మహాలక్ష్మమ్మ మనసుకి కొంత ఊరట కలిగింది. ఈ ధర్మాత్ముడికి వెయ్యి నమస్కారాలు చెయ్యాలని మనసులో ఆమెకు అనిపించింది. ఆ రాత్రి ఆమెకు సుఖంగా నిద్రపట్టింది. తెల్లవారి లేచేసరికి సూర్యుడు అప్పుడే ఉదయిస్తున్నాడు. ఆమె పెరట్లోకి నడిచింది. పిల్లలింకా లేవలేదు. పెరడంతా కసువు వూడ్చి కుంపట్లో నిప్పేసి వీధి గదిలో కొచ్చేసరికి పిల్లలు నలుగురూ వీధి అరుగుమీద కూర్చుని ముఖం కడుక్కుంటున్నారు.

కొద్దిసేపు పోయింతర్వాత పెద్ద కూతురు దగ్గరకొచ్చి "అమ్మా నేనూ, చెల్లి, తమ్ముడు ముగ్గురం బళ్లోకి పోవద్దే" అంది ప్రాధేయపడుతూన్నట్టుగా.

"అలాగే. రెండు రోజులు పోయింతర్వాత పోదురు గాని" అని సముదాయించింది మహాలక్ష్మి.

పిల్లలు రోడ్డు కడ్డంపడి ఆటలు ప్రారంభించారు.

నిత్యకర్మ ప్రారంభించటానికి పదీ అయింది. ఎరుగున్నవాళ్లూ నలుగురూ వచ్చి కూర్చున్నారు. మహాలక్ష్మి పెరటి గుమ్మానికి చారబడి చాటుగా కూర్చుంది. వాళ్ళ తతంగం కొంతవరకూ అక్కడికి కనిపిస్తూంది. అగ్నిహోత్రం లోంచి లేచే పొగ సుళ్లుతిరుగుతూ ఆకాశంలో కలిసిపోతూంది. ఆమె ధ్యాస ఎక్కడికో పోయింది. ఆమెకు ఉండి ఉడిగీ అక్కడి వాళ్ల మాటలు, మంత్రోచ్చారణ కలగాపులగంగా స్పష్టా స్పష్టంగా వినిపిస్తున్నాయి. ఏదో ఎక్కడో దూరాన్న జరుగుతూన్నట్టుగా ఉంది.

పొద్దు నడినెత్తిమీది కొచ్చింది. శీతాకాలపు ఎండ వీపులు మాడుస్తూంది. పిండాలు ఎత్తుగా గోడమీద పెట్టి అంతా ఆ చుట్టుపక్కలే నిలబడ్డారు.

రెండు కాకులు ఆ దరిదాపుల దాకా రావటం, తిరిగి ఎగిరిపోవటం జరుగుతూ వచ్చింది. సెకన్లు, నిమిషాలు, గంటలు గడిచిపోతున్నాయి. నడినెత్తిన గునపం పోటులాగుంది ఎండ తీవ్రత.

ఒక పెద్దమనిషి ఇవతలకి వచ్చి "ప్రేతాత్మ కేదో అసంతృప్తిగా ఉంది. ఆయన అభిమతాలకి, ఆశయాలకి విరుద్ధంగా ఏదైనా జరిగివుండాలి. లేకుంటే ఏమైనా కోరికలున్నాయేమో!" అన్నాడు.

"అవును. అంతే అయివుంటుంది" అంటూ మరొకరు ముందు కొచ్చారు. చివరికి గుసలు గుసలు ఎక్కువై సలహాలూ, ఆదేశాల్లోకి దిగింది వ్యవహారం.

కుర్రవాణ్ణి మనసులో ఏదైనా అనుకుని దండం పెట్టుకోమన్నారు.

"నేను బుద్ధిగా చదువుకుంటా" అని దండం పెట్టుకున్నాడు పెద్దాడు.

"ఉహు! లాభంలేదు" అన్నారు నలుగురూ.

ఆఖరి కీ విషయం మహాలక్ష్మి చెవినికూడా పడింది. ఆమె "ఏమీ అపచారం చెయ్యలేదే" అంది కన్నీరు కారుస్తూను.

"కాదు. ఏదో జరిగివుండాలి" అంది ఓ గొంతు.

మహాలక్ష్మికి రామయ్య చెప్పింది జ్ఞప్తికి వచ్చింది. పైకి చెప్పటానికి సంకోచించింది: భర్తకి తను యిలా నలుగురి దయా ధర్మాలమీద జీవించటం యిష్టంలేదా? తనిలా గర్భదరిద్రంతో కడుపులుమాడ్చుకుంటే ఆయనకి సంతృప్తి_అని ఋజువు చెప్పటానికి వీళ్ళు ప్రయత్నిస్తున్నారా ?

"రామయ్యగారు ఏదో నలుగురితోనూ సంప్రదించి ద్రవ్యరూపంలో మీకేదో ముట్టచెప్పాలని అనుకుంటున్నారుట_నిజమేనా?" అన్నాడొకడు.

"నిజమే" అంది మహాలక్ష్మి మెల్లగా.

"అదీ సంగతి. మరి చెప్పరేం. రామనాథం యెంత గౌరవంగా బ్రతికాడు! ఒక్కనాడు ఒకళ్ళముందు చెయ్యి చాపిన సందర్భం వుందా? ఇలా చందాలు వసూలు చెయ్యటం ఆయనకెంత అప్రతిష్ఠ! అందు కాయన ఆత్మ ఎంత క్షోభి

స్తూందో. వెంటనే ఈ సంకల్పం విరమించుకుంటే ప్రేతాత్మ సంతృప్తి చెందుతుందేమో..."

మహాలక్ష్మి నిలువునా కృంగిపోయింది. "ఒకవేళ తనీ మాట అనగానే కాకతాళీయంగా ముట్టుకోవటం జరిగితే తనీ కాస్త ఆధారాన్ని వదులుకోవాల్సిందేనా? ఆయనకి యిష్టం లేకుండా ఎందుకుంటుంది? ఈ పిల్లలు జల్లలు ఏమయిపోతారు అని ఆయన మాత్రం ఎంత బాధపడేవారు? అయినా తను నోటిమాట అన్నంతమాత్రాన అవి ముట్టుకుంటాయేమోనని తను భయపడటం దేనికి? తన కటువంటినమ్మకం లేదు" అయినా ఆమెకేదో అదటుగానేవుంది. ఒకవేళ అవి అప్పుడే వచ్చి ఎగబడితే! ఎలా?

చివరికి గుంపులోంచి గుసగుసలూ, నిందాగర్భితమైన బాధ్యతా రహితమైన మాటలూ వినవస్తున్నాయి. ఆమెకి యీ పరాయివాళ్ల వత్తిడి యెక్కువయింది. చివరికి తెగించి 'ఇంతటితో యీ సంకల్పం విరమించుకున్నాను' అంది. ఆమె గుండెలు వేగంగా కొట్టుకున్నాయి.

మరో అయిదు నిమిషాలు గడిచాయి. అంతా అక్కడినించికదలి వరండాలోకివచ్చి నిలబడ్డారు. నలుగురూ దూరంగా తప్పుకోగానే అంతవరకూ భయం భయంగా దూరదూరంగా ఎగురుతూన్న కాకులు పిండాలమీద కలియబడి మరునిముషంలో నిశ్శేషంగా పొట్టని పెట్టుకుని అరుచుకుంటూ ఎగిరిపోయాయి.

అంతా యెవరికి తోచినట్టు వాళ్ళు వ్యాఖ్యానించారు.

"నే చెప్పలేదండి; రామనాథం ఎంత గౌరవంగా బ్రతికాడు... ఇటువంటివి హర్షిస్తాడా?" అని వ్యాఖ్యానించారు యింకొకరు.

మరు నిముషంలో యీ వార్త ఆ వీధి వీధంతా పాకిపోయింది.

రామయ్య హతాశుడై గుమ్మంలో చతికిలబడి 'పాపం దురదృష్టవంతురాలు' అనుకున్నాడు. అంతటితో అతనూ ఆ ప్రయత్నం విరమించుకున్నాడు.

పెరటి గుమ్మందగ్గర నిలబడ్డ మహాలక్ష్మి యెప్పుడో సొమ్మసిల్లినట్టుగా కూలబడిపోయింది. ఆమెకు ఒంటిమీద స్మారకం వున్నట్టులేదు.

అంతా ఎవరి యిళ్ళకు వాళ్ళు చేరుకున్నారు. నలుగురు పిల్లలు ఒకళ్ళ ముఖంలోకి ఒకళ్ళు బితుకు బితుకుమని చూస్తూ సొమ్మసిల్లిపోయిన తల్లి చుట్టూ కూర్చున్నారు.

—'ఆంధ్రజ్యోతి' మాసపత్రిక నుండి.